

החלק הספרותי

ש. בן-ציון.

קו ודברים

א.

ש. בן ציון הוא טוה ואינג משי. ולמרות שלימות נפשו ותם היצירה תחזינה עינינו קרעים ביריעה היוצאת מתחת ידו. והחלל מרובה על העומד.

מריש הוה אמינא: עש הוא שאוכל. בבגד. אכן אחרי שובי נחמתי. ולולא דמסתפינא הייתי אומר: אין זה, כי אם החלל עומד מלפני מעשי בראשית. והאדם, היוצר, טוה כביכול, את משו סביב החלל. ריקניות המשכיל "מעבר לחיים". משבר הפרנסות בישראל, אותן בורות-שומן שיבשו כבר מטפתן האחרונה. החלל שבלבב המחבר, אשר ראה עמל והראהו "במכתב גדול לי כתבה". וחללו של רקיע שבקעה "אם הרחמים" — עומדים מקדמת דנא. ברם ש. בן-ציון הלך ופרש עליהם, בחמלה רבה, שמלה של משי.

כשלקתה הלבנה ונתמעטה אורה, היה ר' נחמן, נשמתו בגנוי מרומים, מספר בכהל חסידים: באה הלבנה ונשתטחה לפני אלופו של עולם ובקשה רחמים לפניו, שאינה יכולה לעמוד לפני קרתם של לילות החרף. מיד נתמלא כביכול רחמים עליה וצוה לכל האומנים שבעולם להתקיין שמלה נאה בשבילה. גזרה היא ואין משיבין אותה. אולם בעל הרחמים מקיל את גזר הדין.

באולמים שוקמים תתפש השממית לטוות את קוריה. ובשממות החיים יטוה היוצר את משו.

ב.

...וכבר התקינו את בגדי המשי. יד האומן תפרה אותם. אנחנו מביטים עליהם. ממשמשים גם בידים כדי לעמוד על המלאכה. אפס לא נתנה יכלת לעין, להכיר את החושים. "דומים הם לעמודי-תלגרף בודדים שבשדה הנראים לך מתוך הערפל מבלי חושיהם המחברים ומצרפים אותם זה לזה".

הבגדים של משי הם. אפס לא לשם התהדרות בעלמא נעשו, לא ליפות את הדבר, ולשפר מעשיו. כי לא יעטוף ש. בן-ציון אדרת משי למען כחש. כלום לא היה ש. בן ציון הראשון אשר עשה למשסה את השקר המוסכם של שלות העירה; שבתותיה הצנועות, חגיה השמחים ומנהגיה, מנהגי האבות התמימים.

תעינו בנכר ולבבנו היה נוהה אחרי קדמות הילדות. נתרחקנו מעל אדמת מולדתנו הקטנה וחזינו הימנה אך נפלאות. כסבורים היינו כי חומץ בן יין אנחנו. אבל מי שמחזיר שכינתו אליה "רואה הוא שלא זוהי העיר ולא אלו הבריות שהיו. נוהים אחריהן ממרחק, הכל נתקטן, נתחלל, ינסתאב"

ידיו על אחוריו ומסתכל בו ורואה פנים חדשות... והוא מתחיל מתרעם ומתרוץ כנגד, למה נוסף גם הוא על הראשונים? אבל קשה היא לנו גם האריסטוקרטיה של תורה ו"ש; בנבחה תורתם הם מכבידים על נשמת כל חי. חנא בן-הרב, אביו של בעל "נפש רצוצה", זורק מרה סביבו ונוגח בקרני אריסטוקרטיה זו. אבל הואיל ואין לו כח, שהרי רק חנוני שבשוק הוא ומצפה לקונים—אין ידו נחה על שאר הבריות אלא על בני ביתו ונפשותם כצפור כבושות ביד גסה— מפרכסות כל היום לצאת. וגם כל הנמצאים בדי אמותיו אין רוחם סובלתו. ועד כמה שאפשר מביעים הם את רגשי התעוב. אריסטוקרטיה זו קלקלה היא לעצמה. חנא בן-הרב מרדיך את מנוחתו כמו לאחרים.—אנו צריכים אריסטוקרטים חפשים שהם מוסיפים הדרת שירה ורעננות, ועל כלם: גאון לאומי! וכל רואה אותם יכיר שהם זרע בירך ה'. ר' טביה מא"י—כמה חביב עלינו אדם יקר זה. לא רק נפש הישד הוגה בו יומם ולילה ומתרפקת על ברכי רחמיו אלא גם כל העומדים במחיצתו. אפילו בעל מלאכה הדיוט מעיו המו לו.

ואחרי כל אלה שאל ישאל ש. בן-ציון לנפשו: "למה הוא כל המשי הזה? למה הוא ברפשה של טיטוביץ?"

פליאה!

ד.

מצוקת היגון בלב האדם בעודנו נער ונר אלהים טרם יכבה בקרבנו. בסתר נשמתו שוכנת חבת ירושלים כנתונה בציון. תונה נצחת ונסתרה משתוחחת בקרבה ואין מוצא. לב הילד זוכר ימים מקדם. אם תורת ה' נטלה הימנו בסטירה בניחו מבטן אמו, ברם על חבתו לארץ הקדושה לא היתה שום שליטה. היא עורנה בחבו, על כן המו מעיו לה זכור וזכרה עוד. ובטרם עוד ידע הנער דבר, ראשו נמלא כבר מחזיונות עיר אלהים. ופעמים אין קץ כמעט חזינו נפלאות, כי יתהלך האדם בארצות החיים ודומה לו כי כבר חזה את אשר לפניו.—מתי ואיפה? אכן כל בן ישראל ב"גלגול" הנהו. זה רבות בשנים היה שם. הר יזנאי היה אומר, שהוא נתגלגל לעולם השפל כבר בפעם השלישית. מקודם היה בנבעת האלהים בין חבל הנביאים המתנבאים עם שאול. אח"כ עומדות היו רגליו על הדוכן. אכן מקורה של נשמתנו היא בארצות הקדש ואל מקורה היא שואפת.

וש. בן-ציון יודע לספר לנו מפרפורי אחת הנשמות הללו. בנעימות עצבון יהגה לרוחנו נכאים ומגנינותיו משתפכות חרש כדממת הליל. כאלו אם הרחמים או בת ציון עומדות עלינו ומגנינות מנינותיהן העצבות והנעימות. שלות עצבת בקולו ובתונת עולמים ישא מדברותיו. ומדי דברו בנו לבנו מתחיל פועם ומוקרי אש יעלו על לחיינו. הן רחשי לבבנו וסודותינו הוא מגלה, מהנשמה שבקרבנו ישיח לרבים—על כן לחיינו מתאדמות.

דממת-אל שוררת מסביב וכלבב הנער נגיל גם אנחנו ברעדה למשמע אזנים. מעשה בתינוק אחד שבוי בתוך הגולה. וכאב ושמח ורחב ונהה ונכסף לעולם אחר, ששם פלאות מני קדם קדמתה ומחזות נאדרות בקדש.

מי יודע אם אין זה אחד התינוקות שכחם עז להרג על "קרושת השם"? לבקוע את הרי החשך, לאסור מלכיהם בזיקים ולהחיש פדות לעמו. אפס ילדי רוחו של ש. בן ציון לא ילכו בגדולות. ובכל מקום שאתה מוצא גדולתם שם אתה מוצא תם והצנע לבת. לא ירהב הנער... הוא רק מתגעגע. בן נכסף הוא. הוא לא יעלה בחומה כי סממקים יריד בשיחו. "קורא מנהמת לב רגש וכווער אל ה' בחזקה: ותמלך אתה ה' לברך על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך, ובירושלים עיר קדשך!"

אחד מ"בני ציון היקרים המסולאים בפז" אשר כל הימים אך בשם "גוי ומשומד ובן-ממר" נקרא, סובל מאגרוף המלמד הקשה מצור. אפס מר"ח אב עד תשעה באב בימים שאין מכים את התלמידים עפ"י הדין—צהלה עליו רוחו. כי הימים "נהפכו לשמחה בחדר" והוא ישמיענו נפלאות יגון האהבה לבת ציון.

כנחלים לצרו של יער הולך ונמשך הספור. כמים ההולכים לאט בשעת הימים הנוגים האלה של חדש אב. יגון נעים חופף על פניהם ורוח אלקים מרחפת על פני המים. ונשמותינו יורדות וטובלות בהם. אפס המים הללו אינם מים של שכחה כורם Lethes היווני. כי צרות רבות ורעות חוזרות ונעורות, נזכרות ואינן נשכחות. "קול חלש ועצב היוצא מלב נשבר בקול אטום מדמעות מחנקות ולפעמים גם מתפרצות, קורא אנדות מני קדם. מבהילות הן "כמו ענן כבר יכסה עלינו". צללי קדושים יתהלכו ירחפו, ולנפש הילד ידמה "כי עוד מעט ויבקעו השמים ולהבה תלהט הארץ, כי

בחשאי, לא ברעש, יפתח לנו דלתות שערי עירו.—ומה שם? שואל אני אותו.—

— "שם... שם כל כך צורות מתלבטות בכל ר' אמות וכל כך צרות ודאגות מתלבטות על כל צורה, והכל מסתבך ומתפתל ומסתכסך זה בזה מבלי ראש ומבלי סוף... רק שני דברים מנסרים שם בקול ברור; הפרנסה בין הגברים והמודה בין הנשים—ושתי אלו כל כך מחשיכות בענן של צרות צרורות... בקטנות... בטרדות, בשפלות, בנצחונות הכל ובנאוה של מה בכך... ודאגותיהם ושמוחותיהם, כביכול, כל כך ממושטשות ונבלעות זו בזו... הדאגות שבשמוחות והשמוחות שבדאגות... רואה אתה כל המדות שבהם: פעלותיהם ומגרעותיהם, הרגשותיהם ושאפויותיהם הקטגנויות ואיך יודע מפני מה ולמה הן".

בחשאי ובלי קולי קולות הוא מכנים אותנו לפני ולפנים ומספר. והאנו מחשיך בנכותיו העבות על עיניו כדי שיהיה רוגזו נראה".

מזלו גרם להיות שרוי בעיר השרויה ברפש, לזון עיניו בה ולפקק במלא פיו ולהשתעמם. ככלי אין חפץ בו עומדת לפניו העירה. הוא רוצה להסתלק הימנה מיד. כלום יש מה בתוכה? כלום יש מה בתוכה?—דממת-בצה מרחפת על פני העירה והכל הדירות שבעירה דומות זו לזו כאחיות תאומות" ואעפ"י כן הוא רואה. הוא רואה אפילו "שלסתותיהם של סוחרי הצאן, השותפים הכרסנים נתנפחו ונתאדמו בשנתם". ואין נסתר מקולמוסו. ערים כאלו יש שהן שומרות את בריותיהן וכל אשר בהן כציר מלוח השומר את הרגים השרוים בו. בפשטות שאננה הוא רושם לנו תלאותיו של זידל האברך. האשה שופכת עליו כל חמתה. מוסרה לו את התינוקת בידו. הילדה הכחוישה והירקרקת מוטלת עתה על ידיו בוכיה ומושכת את עצמה אחר אמה שגולה את הדר מתוך פיה, וזידל שלי מרקד עמה... ישח אליה בנעימות. אך אין עצה ואין תחבולה נגד בכיתה "והוא מצלצל לה בעט בתוך הכוס שעל השולחן עד שהתעורר בבכיה גם הילד שבעריסה". אנחנו מכירים מיד את הבית, כוס היגון ערוכה על השולחן והוא מצלצל בה בעט... "ואני איני יודע מפני מה, חודר בי הגנון כאבל-אם... יגון עולמים מפעפע בכל גופי עצמותי רוחפות ולבי עלי דוי עד כדי לבכות".

ג.

דומה עלי ש. בן-ציון בדמות ישיש, עוטה משי כמעיל. דומם ושכך הוא מתהלך בחוצות קריה. לא יכביר אכפו על איש, אף שאון שמלתו בל ישמע. תלמיד חכם שלא נמצא רבב על בגדו—אך כלו קרעים. מעין מעילו של ר' אברהם אבן עזרא.

עובר ארח הוא ומבקש דבר מה. "עיניו שוטטות על פני השמים כמו מבקשות". כי כל הגבורים אשר יד ושם להם ביצירותיו של ש. בן ציון הם מבקשי דבר. צמאון לזהט לו לחיך הנקרא גילפן—להשכלה. וזידל מתרפק על ברכי השירה. וכן אתה מוצא ביתום קטן זה ש"על קצה גבול הילדות" עומד ומתאוה לארץ ישראל. ובאשר הם שם אך זרים ונכרים הם. "יושב הוא שם כאלו נכנס בטעות". רק היוצר לבדו מכיר את מקומותיהם. ובכל מקום שגלו יצירי כפיו אף שכינתו גלתה עמהם. מה יבקש האיש ומה הוא דורש? "לאן הן הנפשות, נוגי בני אדם?" הוא לא יפצה פיו אף לא ידרוש דבר כי אם מתאוה, משתוקק, דומם כמהה נפשו. "שורה".

"תונה חרישית תונת עולמים שוכנת בכל העולמות. תונה... תונת עונה. תונת רחמים ודאבה, תונה קדושה ונשגבה שפרה שמים אף האירה את הככבים האלה.

הם!"

דמות דיוקנו הרוחנית היא אריסטוקרטיה. מעין אלה עמודי האומה שחטרים לנו בעת מטמוט הדור.

חסרים אנחנו אריסטוקרטיה שלנו, שיהיו אורם וישעם של כל נפש אדם מישראל. אריסטוקרטיה כזו, היא שנותנת אושר וחיים של כבוד לכל אחד ואחד שבאומה, מנברת את רגש העצמי של הלאום וממילא גם היחיד מרגיש את מעלתו. כמובן לא לאריסטוקרטיה קופית אנחנו מתאווים. אריסטוקרטיה זו היא ממש ההיפך. ומעולם לא סבל העם, היחיד וכל קדשי ישראל כמו ע"י אלה. והאריסטוקרטיה של ההשכלה? היא אינה אלא פקירות ולחץ לבניי.—במיצר ימיו כשמתדפק חיך על דלתי בית ועד ההשכלה בתוך שאר קרתנים עלובים כמותו, ההשכלה מופיעה ונראית לו רק בדמות יהודי קטן אחד, זקן וקרה, מלוכלך, טרוד ומזוע, משומן ועגול כדג ממולא... הוא דוחה אותו בלך ושוב. ומדי בואו לדרוש אל ההשכלה אין היהודי הממולא מכירו והוא מצמצם עיניו, פותח פיו, משלב

ה' ירד לנקום נקמת דם עבדיו השפוף". ומנוחה אין עוד בנפשו, ועל משכבו בלילות ישבע הילד נדודים, יקו לאבות העולם אשר לא יתנו דמי לו, לאל רחום. בדם קול צרוד כמעט, ירד בשיחו: כי בפשעכם שלחה אמכם!

"יהודי כשר" מא"י קם לתקון הצות. והקול הנמוך מוסיף והולך בדממת הליל, לאט לאט ישבה לבבי בנעימות וימסדו בתונתו—ובהגותו נכאים כמו יסובבני וינידני— ואני הסתר אסתיר פני הבר, אחוש כי ארדך שנית, אך לבי ער, ואזני עוד יקשיבו את הקול הנעים.
"ובשנתי חשתי אז, ונפשי ידעה זאת מאד, כי אושר ונחת אין קץ הביא לי רי טוביה משם, מא"י, אבל הוא עוד לא פתח את אמתחתו— עוד מעט ויפתחנה ואראה".
ואנחנו רואים!

אנחנו רואים את א"י כעולם שמיר ונעלם, מעין "עולם הבא". ומי יודע, אולי יש בפי היהודי מא"י גם בשורה מאת משיח בן דוד"?
(הסוף בגליון הבא)

ש"י עגנון.

החלק הספרותי

X ש. בן ציון

קו ודברים (סוף)

ה.

הילדים אשר חננו אלקים לש. בן ציון הם גדולים. יגון השיבה חוסף עליהם, ועיניהם הרכות טעונות היצבי. אלה הם זרע ברך ה'! הם ידגו לרוב ביצירותיו של יוסף איזראעלס. ידי הישיש תפסו אותם בשרר עלי לוח. אבל דרך תיגוקות להם ונתנענעו אל חבריהם ושוב אנו מוצאים אותם שאננים ומלאי מחשבות, יושבים באהלי התורה ושומעים לקח בבית מדרשם של "חומילה" ומרדכי גרנר.

והאשה אשר יביא האהלה — היא שוקטה. בקרב נפשה פנימה מקננת אהבה עמוקה לתורה. אוהבת היא את התורה ואובדת דרך. כמעט נועת באהבתה זו. היא רואה את סופו הנדכא של ר' טוביה הלמדן, אשר גם באחרית ימיו אין לו מנוח ובכל זאת אין קצה לאשרה כשבנה עולה למעלה ונתקבל לחדרו של המלמד הגדול. מי ידמה לה ומי ישוה לה. אם הבן שמחה כי ילמוד הנער תורה.

ב. נפש רצוצה נושאת האשה את סבלון חייה. אותו סבל החיים הנורא, המדכא והמפרפר. יודעת מרת נפש זו אשר קרה אותה ע"י בעלה בן תורה. אפס נפשה חשקה בתורה ומכל מנעמי תבל תנעם לה משנת בנה.

נשים שאננות הן הנשים הללו. רגעות ארץ. מעין אותן השאננות ביצירי רוחו של איבסן. ופלא, הן אינן מצפות כי יוצאי חלציהן יודעו בשערים לתהלה. הן נושאות עיניהן כי יהיו אלה הבנים למודי ה'. אין תקוות לנשים על תיקון הפרנסה, כי מי כמותן יודעות — כי לא יועילו אוצרות התורה ביום עברה ועם החיים. אכן, אין זה כי אם חבה אחרת נודעת להן, זוהי — חבה של תורה לשמה. אם תרצו הרי הן גבורות כח ושכם אחד להן על כל, ואם תרצו הרי הן רק מעין פרפר השואף לאור הנר ונשרף בהבל אורה.

שוקטה היא ריזלי. אובדת בעירה קטנה ורחוקה מכל מרכז של השכלה ודעת, רק ספר בודד ישיגה לפעמים מאותו עולם... והלמדן הוא כ"כ נעים וחביב ומרגיע את הנפש ומלא תנחומות אל.

ג. רחל אם הרחמים. נחה נמה לה מתחלה. אך בתקופה זרמי היללה התחילה קובלת.

שונה היא אמנם פעה. כמעט יוצאת מן הכלל. אשת אברך המשי היא משמיעה קול. צועקת, צוחת. גם את הספרים תפקוד ברוחה הקשה: "למה הם עומדים לו פה בארון ולי אין מקום להניח שם את התכבסת! אבל מיד שבה נפשה למנוחתה, ושוב אין מכירים בה את מי שאמרה דברים בוטים כמדקרות הרב. ואפשר רק שבהשכלתו של בעלה תתן תפלה.

ו.

ישנם מתי מספר תמימי דרך. מקוים הם עוד מן החיים, ואל הימים הבאים ישאו עיניהם ברחמים. ונרמה לנו כי איזה אישון יושב אצלם במעמקי העין ועל שפתיו מרחף שחוק נוגה. זהו שחוק הרחמנות הנופל על כל אשר יחזה. נופל הוא על המחזה ומבהיקו ואותו המחזה העלוב, העגום הולך ונמשך ברנעי צרותיו הרבים כה שלו, כה שאנן כאלו נטל מעליו עמם היסורים, ותקוה טובה נתנה לו לעלוב המול זה.

ואותה התקוה כבשה לה את לבותיהם של כל אלה אשר יד ושם להם ביצירותיו של ש. בן ציון. במרירות השעה יקוו לימים יותר טובים. וכמה ימים, אוי בכל שנה ושנה, וכמה, וכמה יסורים לכל-יום-יום! אבל עיניהם למרום והם סובלים, מקבלים יסוריהם באהבה ומצפים נאלמים. וקוי הטוב יחליפו כח ואינם מתנאשים אפילו בשעת הפורענות. אכן אין זה פלא. מחוללם, ש. בן ציון, עומד עליהם בהמון החמים רבים. בפגעי הזמן ישים מהתלו. אף כי צחוק וקלות ראש רחוקים מסנו.

אותו צחוק הרחמים מעלה את נפש האדם. מעין סולם מוצב שמימה ויעשו מניע ארצה. מבטו מתעמק בתוך עסקי ההויה. בדראון עולם יביא האחד את לחמו וש. בן ציון אינו דן אותו לקח חובה, כי אם במישרים ישפוט אביון ויבושת פנים — לגן עדן.

לפרקים ישמיענו בן ציון בעצמו מרורות. יהודי בא בעקפין על אשה אלמנה אחת ומרמה אותה. ורמאותו מסייעתו לעשות את השבת. עוד

יתרה: יחוגו הגוים את חג האביב. ישליכו יהודים לפראי היער שבזירה לרדיפה ולטרפה. אכן אז יפקע לבנו כלבו של "הלו", אפס סר הכת להתקומם. כי חזיה שבאדם תרום ע"י ננינות כנור המשורר.

ואף גם זאת: אין אנו שמים תהלה ביהודי רמאי זה שמכבד את

השבת ע"י הונאה. «behandelt die Menschen so, als ob sie schon so gut wären, wie ihr sie haben wolt» «הבריות «die Menschen» גופא אינן כשרות עדיין, אולם נאה הוא הטפול «die Behahdlung». כי מכיר הוא ש. בן ציון את מקור הרע ושלשלת סבותיו של החטא אסרה את משפטו.

מעין נשמת הצדיקים הראשונים שוכנת בלב האיש הזה. הוא מלמד זכות על מעשיהם של ישראל ואף עם הקלקול שבהם. הבה ונתחבא! אמר הרמ"ל מסאסוב לאשתו, בשעה שנכנסם נגב לביתם, כדי שלא יתביש כשאנו רואים בקלקלתו. ש. בן ציון אינו מתחבא; הוא עומד על הרמאי וצחוק חסד על לשונו, והקלקלה לא תחיה עוד לפשע רב.

ז. ש. בן ציון למד תורה מפי ר' מנדלי מו"ס. אמנם אצל ר' מנדלי כל מלה — סלע, אבל איש היה בעמק הבכא, ר' אברהם שמו, והיה האיש הזה תם וישר. קולו רך ונעים. מתהלך עם התינוקות ברחמי אב ובאהבה רבה. וסבורים אנו שקולו של אברהם זה מדבר מתוך עטו של ש. בן ציון.

ז.

אנחנו הצעירים אוהבים לפעמים לעוף על כרוב הדמיון. הארץ אשר נתן ה' לבני אדם נפחתה בעינינו. אנשיה עם זקנות הפשתן — משעממים. ופתם — לא ינעם לחכנו. אנחנו מבקשים ארץ חדשה. אנשים — בני מלכים, בעלי-שערות-תכלת מביאי אושר והצלחה ורננת אבירים בפיהם. דגן-שמים וכלי מילת אלו — הן הדברים הטשים ברומם של עולם החווה. ואנחנו מחיים את נפשנו כבר בסעודה. שלעתיד לבוא כאותו כפנאי בחלומנו. והנה מתארע לנו מה שאירע לאותו מלך שבקש שכל מה שיהא נוטל לתוך ידיו יהא נהפך לזהב — — — — — ונפשנו ריקה — — — — — ש. בן ציון הוא אחר; זהו נודד, שהארץ נכפלת תחת רגליו, והוא עומד עליה לבטח. אבל בשנות בצרת מוצאים גם דינר זהב בתוכו. לש. בן ציון דים עוד דזי-עולם-השפל. ולא ילך אחרי התבל הנעלמת. לא ירכב על עב — אבק הארץ ינביההו עוף והוא רואה את הארץ לפניו.

הוא קובע את דבריו בשפה, שאינה רק כלי שרת למעשה. היא יותר מסממנין, יותר משפה. דבר היא, חלק התמונה מעמק. אם תרצו הרי היא קצת תכלת, קצת זהר, פסת שמים מעל. ואם תרצו הרי היא רק גשמיית בלבד, אבר מן הגוף, אחת מצלעותיו והיוצר נפח באפה נשמת חיים — ותהי השפה לנפש חיה — — — — —

ש. בן ציון — כנפי שירתו לא יקשקש בסופה. הוא יביאנו אל אהלו השקט. בשדמות בסרביה. המבורכה מחלב צפור ונניה. תחת האנוו יחביאנו ונאכל מפרי מגדיו. האנס, התפוח והאבטיחים ידועים לו למדי. מעין ניצוץ מרי אברהם מוכר-ירקות הוא. יודע כל פרי עץ למינו ותורת ה' לא תמוש בפיו. בריותיו — בד בבד יהלכון על יריעות הספר. ומה נאוו פעמיהם... רק לפעמים יתעו מני דרך. אז יבוא המחבר" ברוב דברים.

אינו רוצה שהשירה תפכה כקול מים רבים במורד ההר. השירה היא נחל וך ושלו אשר בו משתקפים תכלת השמים ואילנות שבה, והנודד הכפוף העובר על הנחל... אומרים: השירה — זו כחה — היא יורדת על האדם ואל תוך נפשו. ברם נוח לו לאדם כשהוא יורד לתוך מי השירה ונפשו מודככת בתוך מעיניה. לא מגבהי מרומים ירדו המים לרבקה אמנו אלא המים עלו לקראתה.

וש. בן ציון רוצה לשבר את מדת דכרוכותו ביצירותיו האחרונות וזה לא עלתה לו. גם לא תעלה לו לעולם. כלום לא אמר ר"י מריזין: מרות וילסטו ברכין — ריקן און לנדן וסטו ברכין און קן מרות וסטו ניט ברכין!

....ואפשר זוהי — מיטב השיר, וחרונו כזה נאה. אפס אנחנו האמונים עלי שרמות הסלבים תנעם לאונינו השירה השלוה. הן לב המקום על יושביו!

ברם אוהב אנכי לקוות כי ישוב ש. בן ציון אל עצמו. הן נפשו מלאה געגועים אל המנוחה ואל הנחלה של נשמתו. האראק גם אני את קן נעורי, בית הורי הצנועי? — ישאל הנודד את נפשו על פרשת דרכים.

וכאשר עמד "גבורו החלש" "מעבר לחיים" "סוף סוף לא מצא מנוחה אלא
בצל קורת בית אבותיו". בתונה חרישית שורה הבית. לא קול ענות גבורה
ולא קול ענות שמחה ישמע בו. "אצלנו אין מקדשים על היין בקול רמה,
כי "גבר" אין בביתנו, לא אב ולא אח, ובכלל אין שמחה בביתנו, רק מנוחה
אבל מה המנוחה נעמה!"

"שורה"

תונה חרישית תונה עולמים שוררת בכל העולמות.
תונה... תונת עונה תונת רחמים ודאבה, תונה קדושה ונשגבה.
שפרה שמים אף האירה הככבים האלה.

הם!

השמר לך פן תצעק מכאב לב...
קולך נתת ותחללה...
